

Public Organizations Management

Winter (2025) -(-): -

 <https://doi.org/>

ORIGINAL ARTICLE

Factor Structure Analysis of Islamic Financial Literacy Model Among Employees of Sports and Youth Departments of Khorasan Razavi

Ramin Iraji Noghondar^{1*}, Abolfazl Farahani²

1. Ph.D, Department of Sport Management Payam Noor University, Tehran, Iran.
2. Professor, Department of Sports Management, Payam Noor University, Tehran, Iran.

*Correspondence

Ramin Iraji Noghondar
E-mail: ramin.iraji.65@pnu.ac.ir

Received: 20/July/2024

Accepted: 13/oct//2024

How to cite

Family 1, N., Family 2, N., & Family 3, N (2025). English Title. *Title of the publication*, 8(29), 1-13.

ABSTRACT

The aim of this study was to analyze the factor structure of the Islamic financial literacy model among employees of sports and youth departments in Khorasan Razavi. The research method was descriptive and correlational, and was conducted in the field. The statistical population of the research consisted of all employees of the sports and youth departments of Khorasan Razavi, from whom 254 questionnaires were collected through convenient sampling. In order to collect data, the Islamic financial literacy questionnaire made by Dink et al. (2021) which consisted of 20 questions was used. In order to analyze the data, descriptive indices and statistical tests of Cronbach's alpha coefficient, McDonald's omega coefficient, theta coefficient, Brown's classification, exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis were used in SPSS, Lisrel and Stata statistical software. The results showed the reliability of the questionnaire ($\theta=0.927$, $\Omega=0.902$, $\alpha=0.899$). Also, all the questions had a significant relationship with the components and could be a good predictor for their factor. Finally, the results showed that the components of financial behavior, financial attitude, financial knowledge, and financial awareness are good predictors of the concept of Islamic financial literacy. Therefore, it is concluded that the Islamic Financial Literacy Questionnaire is a reliable and valid scale that can be used to evaluate the financial performance of organizational employees in the field of Islamic financial literacy and obtain stable and reliable results.

KEYWORDS

Financial Literacy, Islam, Employees, Organization, Sports.

© 2025, by the author(s). Published by Payame Noor University, Tehran, Iran.

This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

<https://ipom.journals.pnu.ac.ir/>

فصلنامه علمی

مدیریت سازمان‌های دولتی

سال - شماره -، پیاپی، فصل سال (-)

doi <https://doi.org/>

«مقاله پژوهشی»

تحلیل ساختار عاملی الگوی سواد مالی اسلامی در کارکنان ادارات ورزش و جوانان خراسان رضوی

رامین ایرجی نقدر^{۱*}، ابوالفضل فراهانی^۲

چکیده

هدف از انجام این پژوهش تحلیل ساختار عاملی الگوی سواد مالی اسلامی در کارکنان ادارات ورزش و جوانان خراسان رضوی بود. روش تحقیق توصیفی و از نوع همبستگی بوده که به صورت میدانی اجرا شده است. جامعه آماری پژوهش را کلیه کارکنان ادارات ورزش و جوانان خراسان رضوی تشکیل دادند که از بین آنها تعداد ۲۵۴ پرسش‌نامه به شکل نمونه‌گیری در دسترس جمع‌آوری شد. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه سواد مالی اسلامی ساخته دینک و همکاران (۲۰۲۱) که مشتمل بر ۲۰ سؤال بود استفاده گردید. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های توصیفی و آزمون‌های آماری ضریب آلفای کرونباخ، ضریب امگا مک‌دونالد، ضریب تتا، تنصیف براون، تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل عاملی تأییدی در نرم افزارهای آماری SPSS، Lisrel و Stata استفاده شد. نتایج نشان داد پایایی پرسش‌نامه $(\alpha=0/899, \Omega=0/902, \theta=0/927)$ می‌باشد. همچنین تمامی سؤالات رابطه معناداری با مؤلفه‌ها داشتند و توانستند پیش‌گوی خوبی برای عامل خود باشند. در نهایت نتایج نشان داد مؤلفه‌های رفتار مالی، نگرش مالی، دانش مالی و آگاهی مالی پیش‌گوی خوبی برای مفهوم سواد مالی اسلامی می‌باشند. لذا چنین نتیجه‌گیری می‌شود که پرسش‌نامه سواد مالی اسلامی مقیاسی قابل اطمینان و معتبری است که می‌توان برای ارزش‌یابی عملکرد مالی کارکنان سازمان‌ها در حوزه سواد مالی اسلامی استفاده نمود و نتایج پایا و باثباتی هم به دست آورد.

واژه‌های کلیدی

سواد مالی، اسلام، کارکنان، سازمان، ورزش.

۱. دکتری تخصصی، گروه مدیریت ورزشی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
۲. استاد، گروه مدیریت ورزشی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

نویسنده مسئول: رامین ایرجی نقدر
رایانامه: ramin.iraji.65@pnu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۱

استناد به این مقاله:

نام‌خانوادگی، نام؛ نام‌خانوادگی، نام و نام خانوادگی، نام (سال انتشار). عنوان مقاله. عنوان نشریه به صورت ایتالیک، سال(شماره)، صفحه.

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۳. ©. ناشر این مقاله، دانشگاه پیام نور است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

This is an open access article under the CC BY (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).<https://ipom.journals.pnu.ac.ir/>

مقدمه

اسلام برای علم اهمیت زیادی قائل شده و پیگیری علم و دانش را بسیار مورد تشویق قرار داده است. چنانکه در حدیثی نقل شده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: "طلب علم بر هر مسلمانی واجب است" (راهمان^۱، ۲۰۱۸). بنابراین، مسلمانان باید در امور مربوط به عبادات و نیز مسائل مربوط به امور دنیوی زندگی خویش از جمله تجارت، اقتصاد و همچنین معاملات مالی، آگاه باشند. لازم به تاکید است که سواد مالی اسلامی یک وظیفه دینی برای هر مسلمان بوده، زیرا پیامدهای بیشتری در تحقق موفقیت واقعی در دنیا و آخرت دارد. به ویژه، مسلمان باید با قوانین و مقررات مختلف حاکم بر معاملات اقتصادی و مالی خود آشنا باشد (راهیم و همکاران^۲، ۲۰۱۶).

امروزه توجه روزافزون به نقش مهم سواد مالی به افزایش سطح بدهی در بین جوانان نسبت داده می‌شود. در واقع سبک زندگی تجمعاتی باعث شده که آنها فراتر از محدودیت‌ها هزینه کنند تا جایی که مایل به بدهکار شدن باشند (ناتالینا و زونایدی^۳، ۲۰۲۳). این برخلاف آموزه‌های اسلام است، که اعتدال در مصرف را ترویج می‌کند و همچنین استفاده از بدهی را فقط برای نیازهای واقعی محدود می‌کند (ریسمان^۴، ۲۰۲۴). این موضوع توضیح می‌دهد که چرا در قرآن مفهوم اعتدال در انفاق بسیار مورد تشویق قرار گرفته است، چنانکه در سوره فرقان آیه ۶۷ آمده است: "کسانی که چون انفاق می‌کنند اسراف نمی‌کنند و بخل نمی‌ورزند، بلکه عادلانه می‌باشند".

از سویی دیگر سواد مالی نیاز ضروری یک فرد برای دستیابی به رفاه مالی است. رفاه مالی توانایی داشتن امنیت مالی و داشتن آزادی انتخاب در حال و آینده است. سواد مالی عامل مهمی در رفاه مالی بوده، زیرا به فرد توانایی مدیریت امور مالی را در زندگی خود می‌دهد. تحقیقات نشان داده که ارتباط مثبتی بین سواد مالی با ثروت شخصی فرد وجود دارد. سواد مالی همچنین توانایی فرد را در برنامه‌ریزی مالی با دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های مورد نیاز به منظور ایجاد شرایط مالی خوب در حال حاضر و آینده بهبود می‌بخشد (فیرداسی و کاسری^۵، ۲۰۲۲). مسائل اسلامی بخش مهمی از اقتصاد اسلامی است که به جنبه‌های مالی اقتصاد اسلامی می‌پردازد.

اقتصاد اسلامی بر این اصل استوار است که پول یک کالای دارایی مولد نیست (ستیواتی و همکاران^۶، ۲۰۱۸). اصول مالی اسلامی بر اساس قوانین اسلامی بدین شرح است: ممنوعیت بهره، اشتراک ریسک؛ پول به عنوان سرمایه بالقوه؛ منع اقدامات سوداگرانه؛ تفاهم قراردادی؛ فعالیت‌های منطبق با شرع و ممنوعیت فروش کوتاه مدت. همچنین در امور مالی اسلامی سه هدف اصلی وجود دارد که عبارتند از: تسهیل گردش یا گردش دارایی‌ها در جامعه، حمایت از شیوه‌های مالی منصفانه و شفاف و افزایش عدالت اجتماعی و اقتصادی از طریق خدمات جهت برآوردن نیازهای مالی برای بشریت (یوسفیارتو و همکاران^۷، ۲۰۲۳). افزایش سواد مالی یکی از عوامل کلیدی در رشد و توسعه یک اقتصاد تلقی می‌شود. به همین دلیل است که بسیاری از اقتصادها و سازمان‌های چند ملیتی در پروژه‌هایی برای بهبود سواد مالی در جامعه برای عملکرد کلی بهتر اقتصادی سرمایه‌گذاری می‌کنند (ایکسو و زیا^۸، ۲۰۱۲). فرض بر این است که بهبود سواد مالی باعث افزایش شمول مالی و گردش وجوه و در نتیجه عملکرد اقتصادی بهتر می‌شود. با این حال، مفهوم سواد مالی بیشتر بر اساس یک مفهوم مالی مبتنی بر بهره توسعه یافته است. این در حالی است که بهره در هر دینی به شدت ممنوع است (کاووسر و دوگان^۹، ۲۰۲۱). حتی در حوزه‌های قضایی سکولار، فقط در بخش بانکی به عنوان یک استثنا اجرا و تایید می‌شود. علاوه بر این، مفهوم بهره به دلیل نابرابری در درآمد و توزیع ثروت مورد انتقاد قرار می‌گیرد که منجر به بدتر شدن عدالت اقتصادی به جای رفاه اجتماعی می‌شود (دارادگاه و همکاران^{۱۰}، ۲۰۲۰). این بی‌عدالتی اقتصادی و توزیع نامتناسب درآمد یا بازده، تردیدی منطقی ایجاد کرده و در بین کارشناسان و حتی افراد عادی در مورد مفهوم بهره مالی و کاربرد گسترده آن در کل نظام اقتصادی سوالاتی ایجاد کرده است. وقتی که بهره وسیله‌ای برای انحصار سرمایه‌داری باشد در گفتمان‌های سواد مالی سرمایه‌گذاری‌های مبتنی بر بهره، اخلاقی نیست. در واقع بحث‌های سواد مالی در مورد مفهوم بهره در سرمایه‌گذاری‌ها نباید به عنوان وسیله‌ای جهت دست‌یابی به تسلیم شدن در برابر نظام سرمایه‌داری در نظر گرفته شود (خاسانه و همکاران^{۱۱}، ۲۰۲۲). با توجه به اینکه این الگو برای نخستین بار در کشور انجام می‌شود بنابراین ضرورت دارد

6. Setiawati et al
7. Yusufarto et al
8. Xu & Zia
9. Kevser & Doğan
10. Daradkah et al
11. Khasanah et al

1. Rahman
2. Rahim et al
3. Natalina et al
4. Risman
5. Firdausi & Kasri

که ابتدا به بررسی روایی و پایایی و هنجار پرسشنامه به منظور بومی‌سازی آن جهت استفاده سایر پژوهشگران پرداخته شود که در این تحقیق با استفاده از روش‌های آماری اکتشافی و تأییدی و الگوسازی معادلات ساختاری به بررسی این موضوع پرداخته می‌شود.

مبانی نظری

تمامی جنبه‌های زندگی انسان‌ها از جمله مسائل مالی در اسلام مورد توجه قرار گرفته است. اسلام به وضوح افراد را در امور مالی از هر گونه معامله مبتنی بر هر نوع ظلم و ستم از قبیل بهره، غرر، قمار و سرمایه‌گذاری‌های غیر اخلاقی منع کرده و در مورد اهمیت دادن به زکات، صدقه، وقف و الزام به پرداخت بدهی توصیه کرده است (ناوی و همکاران^۱، ۲۰۱۸). متأسفانه، نبود سواد مالی در بین مردم باعث می‌گردد که دارایی‌هایشان را به جای ارائه به کمپین‌هایی که برای جامعه مفید است، آن را تقدیم بخشی از سیستم مالی برای نفع سرمایه‌داران کنند. به همین دلیل، مسلمانان باید سواد مالی اسلامی را کسب کنند. آنها باید دانش مالی کافی در چارچوب نگرشی داشته باشند که در حالت ایده‌آل باید به نفع توسعه بشر رفتار کرد. در واقع، این نوع سواد مالی ممکن است افراد (به ویژه مسلمانان) را قادر به درک شیوه‌های غیر منطبق با شریعت در مؤسسات مالی اسلامی و مدیریت ریسک یعنی احتمال عدم انطباق شریعت در معاملات مالی اسلامی کند (بهاتی^۲، ۲۰۲۰). علاوه بر این، کسب سواد مالی اسلامی باعث تقویت بنیان اخلاق در حوزه معاصر اقتصاد و مالی خواهد بود. سواد مالی اسلامی را می‌توان به توانایی افراد در استفاده از دانش و مهارت به منظور مدیریت اثربخش منابع مالی با توجه به آموزه‌های اسلام جهت امنیت مالی در طول عمر تعریف نمود (آلفاریسی^۳، ۲۰۲۰). از سویی دیگر به گفته سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD)^۴، سواد مالی ترکیبی از آگاهی، دانش، مهارت‌ها، نگرش و رفتار لازم برای اتخاذ تصمیمات مالی صحیح و در نهایت دستیابی به رفاه مالی فردی است. به عبارت دیگر، توانایی درک و استفاده از اطلاعات مربوط به امور مالی می‌باشد (سوارسی و همکاران^۵، ۲۰۲۲). رفتار مالی در نظر دارد که چگونه شخص مسئولیت‌های مالی و هزینه‌های خود را در طی

روز سپری می‌کند که این موضوع بر رفاه مالی آنها تأثیر گذاشته و باعث افزایش نگرش پس انداز می‌شوند. از طرفی دیگر نگرش از مؤلفه‌های اساسی سواد مالی است که به دلیل برخی از باورهای اقتصادی و غیراقتصادی افراد در نتیجه رفتارهای خاص شکل گرفته و باعث می‌شود افراد بخشی از درآمد خود را سرمایه‌گذاری کنند. همچنین دانش مالی شامل آگاهی از مفاهیمی مانند استقراض، ارزش زمانی پول، تورم، ریسک و غیره می‌باشد (امدی و وان^۶، ۲۰۲۰).

پیشینه پژوهش

در این راستا آیدین و همکاران^۷ (۲۰۱۹) به ضرورت اخلاق در مطالعات اقتصاد و امور مالی استدلال کردند. تفاوت اصلی بین فلسفه سواد مالی متعارف و سواد مالی اسلامی، جهت‌گیری فرد یا جامعه در مشارکت در معامله مبتنی بر بهره است. پیتویو و هاندایانی^۸ (۲۰۲۳) بیان می‌دارد که ممنوعیت بهره باید مسلمانان را در توسعه یک سیستم مالی اجتماعی خلاق تر کند. چون در اسلام منفعت ممنوع بوده و مسلمانان باید درک روشنی از مفهوم منفعت داشته باشند، مثلاً، چرا ممنوع بوده و جایگزین‌های واقعی برای آن چیست؟ علاوه بر این، آنها باید بهترین شیوه‌ها را نهادینه کنند و قوانین و مقررات استاندارد را معرفی نمایند. اگر اینها بلافاصله پس از خطبه وداع حضرت محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) به صورت سیستماتیک انجام می‌شد، جهان جای کاملاً متفاوتی و بهتری بود (کولی و همکاران^۹، ۲۰۲۲). با این حال، ساردیانا^{۱۰} (۲۰۱۶) دریافت که سواد مالی اسلامی تأثیر قابل توجهی بر ترجیح مردم برای خدمات مالی اسلامی دارد. واضح است که دانش عاملی بوده که تأثیر نسبی بر ترجیح مردم برای در نظر گرفتن خدمات مالی اسلامی دارد. راهیم و همکاران (۲۰۱۶) با بررسی ۲۰۰ دانشجوی مسلمان در دانشگاه اوتارا مالزی مدلی ۲۱ سؤالی را برای اندازه‌گیری سواد مالی اسلامی با درصد کل واریانس ۶۰/۶۷ درصد در قالب سه مؤلفه ناامیدی، دینداری و رضایت مالی ارائه دادند و پایایی کل مدل را ۰/۷۷۳ بیان نمودند. همچنین دینک و همکاران^{۱۱} (۲۰۲۳) دریافتند مقیاس سواد مالی اسلامی دارای در چهار مؤلفه رفتار مالی اسلامی، دانش مالی اسلامی، نگرش مالی اسلامی و آگاهی مالی اسلامی از

6. Md & Wan

7. Aydin et al

8. Pitoyo & Handayani

9. Kooli et al

10. Sardiana et al

11. Dinc et al

1. Nawi et al

2. Bhatti

3. Alfarisi

4. Economic Co-operation and Development

5. Suwarsi et al

اسلامی در بسیاری از مقیاس‌های اندازه‌گیری توسعه یافته منعکس نشده است. به طور همزمان، هیچ پروژه‌ای برای پیشنهاد مقیاس اندازه‌گیری مناسب در سطح کشورهای مختلف وجود ندارد، به جز مقیاس‌های سواد بانکی اسلامی. علاوه بر این، بیشتر مقیاس‌های سواد فعلی به جای کلیت مالی اسلامی، تنها به بانکداری اسلامی می‌پردازند که یکی از شکاف‌های قابل توجه در ادبیات قبلی است. به عبارت دیگر، یک مقیاس جامع سواد مالی اسلامی در ادبیات وجود ندارد که تمام بخش‌های مالی اسلامی مانند بیمه، بازار سرمایه و هر مدل مالی مطابق با شریعت را پوشش دهد. این پژوهش به منظور پر کردن شکاف ادبیاتی موجود انجام شده است. در اکثر پژوهش‌ها مشاهده می‌شود که طراحی و تعیین روایی و پایایی ابزار جمع‌آوری داده‌ها، زمان‌بر و پرهزینه است. در نتیجه اگر ابزاری موجود باشد که دارای روایی و پایایی تأیید شده باشد، منجر به افزایش سرعت انجام تحقیقات و همچنین کاهش هزینه‌های انجام تحقیق می‌گردد. بنابراین ارائه توسعه روش ساختی صحیح یک معیار چند بعدی جدید و یکپارچه از سواد مالی اسلامی که هم معتبر و هم قابل اعتماد باشد مسئله‌ای مهم بوده و از طرفی با توجه به گستردگی انجام تحقیقات در محیط‌های سازمانی لازم است که از ابزارهای اطلاعاتی معتبر جهت جمع‌آوری اطلاعات جامع استفاده شود لذا هدف اصلی این مطالعه ساختار عاملی الگوی سواد مالی اسلامی در کارکنان ادارات ورزش و جوانان خراسان رضوی به منظور دستیابی به اهداف مورد نظر می‌باشد.

روش‌شناسی پژوهش

ترجمه، انطباق و هنجاریابی ابزارهای استاندارد، فرصت سودمندی برای آزمون کاربرد پذیری ابزارها در جوامع دیگر فراهم می‌آورد و یک گام اساسی در اثبات آن آزمون این مسئله است که آیا الگوی مشکلات همابندی که به وسیله ابزار در یک جامعه شناسایی شده، با الگوهای شناسایی شده توسط آن ابزار در جوامع دیگر برآزش دارد؛ لذا روش پژوهش حاضر توصیفی است و با توجه به بررسی خصوصیات هنجاریابی مقیاس سواد مالی اسلامی در کارکنان روش گردآوری داده‌ها به طرح‌های همبستگی تعلق دارد. جامعه آماری پژوهش را کلیه کارکنان ادارات ورزش و جوانان خراسان رضوی تشکیل دادند. به منظور تعیین تعداد نمونه مورد نیاز و انجام تحلیل عاملی؛ از پیشنهاد نانالی و اوریت^۴ نسبت ۱۰ آزمودنی به ۱

تناسب و برازش مطلوبی برخوردار است. همچنین موجباتون و همکاران^۱ (۲۰۲۳) پژوهشی در حوزه سواد مالی گردشگری اسلامی پایایی مؤلفه‌های آگاهی و دانش را به ترتیب ۰/۹۲۶ و ۰/۹۱۹ گزارش دادند. فیرداسی و کاسری (۲۰۲۲) در پژوهشی بر روی ۲۲۰ تن از دانشجویان دانشگاه در اندونزی پایایی مؤلفه‌های نگرش را ۰/۵۷ و رفتار را ۰/۷۵ اعلان نمودند. همچنین ساپوترا و همکاران^۲ (۲۰۲۱) دریافت پایایی پرسشنامه پرسشنامه سواد مالی اسلامی بر روی ۲۷۳ دانش‌آموز ۰/۸۷۲ می‌باشد. دینک و همکاران (۲۰۲۱) مقیاس سواد مالی اسلامی را در دانشجویان دانشگاه با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری در قالب مؤلفه‌های رفتار، دانش، نگرش و آگاهی ارائه دادند و ضمن تأیید پایایی مؤلفه‌ها، روایی همگرا و واگرایی مدل نیز مورد تأیید قرار گرفت. همچنین برازندگی مدل با استفاده از شاخص‌های برازش تأیید شد.

در نهایت نیاز به ابزارهای اندازه‌گیری مالی اسلامی یک مسئله اساسی است، زیرا اندازه‌گیری مرسوم سواد مالی که در حال حاضر هنوز از دانش مالی متعارف استفاده می‌کند، زمانی که برای سنجش سواد مالی اسلامی استفاده می‌شود، مناسب نیست. عدم وجود ابزار سنجش سواد مالی اسلامی موضوع مهمی بوده زیرا سواد مالی تأثیر مثبتی بر تصمیمات و رفتارهای مالی افراد دارد. بنابراین، وجود ابزار سنجش سواد مالی اسلامی از آن جهت حائز اهمیت است که می‌توان از آن برای اندازه‌گیری سطح سواد مالی یک فرد در مورد محصولات یا خدمات مالی اسلامی استفاده نمود (هیداجات و هامدانی^۳، ۲۰۱۷). یکی از سازمان‌های دولتی که عملکرد آن در حوزه مالی و اقتصادی بسیار مهم می‌باشد ادارات ورزش و جوانان در سطح استان‌ها است. این سازمان‌ها در حوزه احداث و ساخت اماکن ورزشی روباز و سرپوشیده در محدوده‌های شهری و غیر شهری و تجهیز و نگهداری از آنها، حمایت مالی از باشگاه‌ها و تیم‌های ورزشی، کمک به جذب حامیان مالی جهت توسعه ورزش همگانی و قهرمانی، اجرا و نظارت بر سیستم بلیط فروشی مسابقات رسمی، کسب درآمدهای پایدار از محل تبلیغات و بهره‌مندی از ظرفیت خیرین ورزش‌یار و غیره انجام وظیفه می‌کنند که لزوم دقت در زمینه مباحث مالی، به طوریکه بیشترین بازدهی را بر طبق اصول اسلامی داشته باشد، بسیار اهمیت دارد. در این راستا سواد مالی اسلامی در ده سال گذشته مورد توجه بسیاری قرار گرفته است. با این حال، فلسفه مفهوم مالی

1. Mujiatun et al

2. Saputra et al

3. Hidajat & Hamdani

4. Nunnally and Everitt

۹	دکتری	سطح
۲	سطح ۴ حوزه	تحصیلات
۱	سطح ۳ حوزه	

جهت بررسی توصیفی داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و جهت تحلیل استنباطی داده‌های جمع‌آوری شده از آزمون‌های ضریب آلفای کرونباخ، ضریب امگا مک‌دونالد، ضریب تتا و ضریب تنصیف اسپیرمن- براون جهت تعیین پایایی درونی پرسشنامه و مؤلفه‌های آن و از آزمون‌های تحلیل عاملی اکتشافی به روش عامل‌یابی محورهای اصلی و چرخش واریماکس و تحلیل عاملی تأییدی مبتنی بر مدل معادلات ساختاری برای بیان بسط مدل خطی کلی^۵ (GLM) جهت تعیین روایی سازه پرسشنامه استفاده شد. از نرم افزارهای آماری SPSS، LISREL و Stata جهت تحلیل داده‌ها استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

از مجموع ۲۵۴ پاسخ دهنده‌ای که در این پژوهش شرکت کردند ۱۷۶ تن (۶۹/۲۹٪) مرد و ۷۶ تن (۳۰/۷۱٪) زن بودند. میانگین سنی آزمودنی‌ها ۲۲/۴۶±۴/۲ بود. بر اساس یافته‌های پژوهش ۲۱۱ تن (۸۳/۰۷٪) متأهل و ۴۳ تن (۱۶/۹۳٪) مجرد بودند. از طرفی دیگر ۱۸۹ تن (۷۴/۴۰٪) در مقطع لیسانس و ۶۵ تن (۲۵/۶۰٪) در مقطع فوق لیسانس مشغول تحصیل بودند.

متغیر و توصیه گیلفورد^۱ (رعایت حداقل حجم نمونه ۲۰۰ آزمودنی) که به قاعده سرانگشتی مولر (۱۹۹۶) معروف است کمک گرفته شد (هایز و کوتز^۲، ۲۰۲۰). لذا تعداد ۳۰۰ پرسشنامه به صورت غیر تصادفی و از نوع در دسترس توزیع شد و در نهایت تعداد ۲۵۴ پرسشنامه کامل بود و در روند تجزیه و تحلیل نهایی مورد استفاده قرار داده گرفت. جهت مدیریت و کنترل داده‌های پرت، از آنجا که میزان موارد گمشده بسیار محدود ۲۳ عدد داده یعنی (کمتر از ۵٪) بود، یکی از تکنیک‌های پیش تجربی استفاده شد و آن عبارت بود از جایگزین کردن داده‌های گمشده با میانگین متغیر مربوط به آن (ژانگ و ساوالی^۳، ۲۰۲۰). همچنین ابزار اندازه‌گیری مورد استفاده پرسشنامه سواد مالی اسلامی ساخته دینک و همکاران (۲۰۲۱) که مشتمل بر ۲۰ سؤال بوده و دارای مؤلفه‌های رفتار مالی اسلامی (سؤال‌های ۱ تا ۷)، دانش مالی اسلامی (سؤال‌های ۸ تا ۱۴)، نگرش مالی اسلامی (سؤال‌های ۱۵ تا ۱۸) و آگاهی مالی اسلامی (سؤال‌های ۱۹ تا ۲۰) است. پرسشنامه از نوع پاسخ بسته بوده و مقیاس اندازه‌گیری سؤال‌ها لیکرت پنج گزینه‌ای شامل کاملاً مخالف=۱، مخالف=۲، بدون نظر=۳، موافق=۴ و کاملاً موافق=۵ می‌باشد. بنا بر پیشنهاد بلچکو و بولرین گیم^۴ (۲۰۰۲) جهت بررسی روایی ترجمه ابزار اندازه‌گیری از روش استاندارد ترجمه- باز ترجمه- ترجمه با استفاده از نظرات سه تن از اساتید مسلط به زبان انگلیسی تعیین گردید. بدین صورت که نخست ابزار اندازه‌گیری سواد مالی اسلامی توسط متخصصین زبان انگلیسی به فارسی ترجمه و بعد از آن دوباره به انگلیسی برگردانده و باز مجدداً به فارسی ترجمه شد. پس از آن با تطبیق پرسشنامه ترجمه شده با پرسشنامه متن اصلی، ابزار اندازه‌گیری نهایی تدوین شد. سپس این پرسشنامه در اختیار ۱۲ تن از اساتید مدیریت مالی و فقهی قرار داده شد و با اعمال نظرات کارشناسی شده آنها در نهایت پرسشنامه نهایی تهیه و تنظیم شد و در بین اعضا جامعه آماری مورد نظر توزیع گردید.

جدول ۱. مشخصات خبرگان

Table 1. Experts' Profiles

متغیر	گروه	تعداد
حوزه	مدیریت مالی	۹
فعالیت	فقه اسلامی	۳

4. Guilford

5. Hayes & Coutts

1. Zhang & Savalei

2. Blaschko & Burlingame

و در شاخص CVI ۰/۷۹ می‌باشد. لذا با توجه به ضرایب توافقی حاصل از جدول ۲، روایی محتوایی همه سؤال‌های پرسشنامه سواد مالی اسلامی مورد تأیید قرار گرفت.

جهت تعیین روایی محتوایی پرسشنامه از الگوی پیشنهادی لاوشه استفاده گردید. با توجه به اینکه تعداد ۱۲ تن از اساتید متخصص در سنجش روایی محتوایی مشارکت داشتند بنابراین بر طبق نظر لاوشه (۱۹۸۶) حد قابل در شاخص CVR ۰/۴۹

جدول ۲. نتایج بررسی روایی محتوایی

Table 1. Results of Content Validity Study

ردیف	شماره سوال	مقدار CVR	نتیجه	مقدار CVI	نتیجه
۱	سؤال ۱	۰/۵۳	تأیید	۰/۸۲	تأیید
۲	سؤال ۲	۰/۵۷	تأیید	۰/۸۵	تأیید
۳	سؤال ۳	۰/۶۲	تأیید	۰/۸۹	تأیید
۴	سؤال ۴	۰/۶۶	تأیید	۰/۸۴	تأیید
۵	سؤال ۵	۰/۵۸	تأیید	۰/۹۰	تأیید
۶	سؤال ۶	۰/۵۱	تأیید	۰/۹۱	تأیید
۷	سؤال ۷	۰/۶۸	تأیید	۰/۸۸	تأیید
۸	سؤال ۸	۰/۷۲	تأیید	۰/۹۳	تأیید
۹	سؤال ۹	۰/۶۲	تأیید	۰/۸۶	تأیید
۱۰	سؤال ۱۰	۰/۷۶	تأیید	۰/۸۱	تأیید
۱۱	سؤال ۱۱	۰/۷۱	تأیید	۰/۸۶	تأیید
۱۲	سؤال ۱۲	۰/۵۷	تأیید	۰/۹۴	تأیید
۱۳	سؤال ۱۳	۰/۶۴	تأیید	۰/۸۴	تأیید
۱۴	سؤال ۱۴	۰/۶۳	تأیید	۰/۸۷	تأیید
۱۵	سؤال ۱۵	۰/۶۱	تأیید	۰/۸۲	تأیید
۱۶	سؤال ۱۶	۰/۵۵	تأیید	۰/۹۱	تأیید
۱۷	سؤال ۱۷	۰/۷۷	تأیید	۰/۹۵	تأیید
۱۸	سؤال ۱۸	۰/۶۹	تأیید	۰/۸۸	تأیید
۱۹	سؤال ۱۹	۰/۵۴	تأیید	۰/۹۰	تأیید
۲۰	سؤال ۲۰	۰/۵۶	تأیید	۰/۸۴	تأیید

عبارت دیگر امکان یافتن عامل زیربنایی در متغیرها جهت تبیین همپراشی میان سؤالات وجود دارد. از طرفی دیگر مقدار آزمون کرویت بارتلت ($X^2=6617/15$ ، $P<0/001$) در حالت معنادار بوده که نشان می‌دهد بین سؤال‌های پرسشنامه همبستگی و چندگانگی خطی لازم وجود دارد و در نتیجه نشان از تأمین شرایط لازم به‌منظور انجام تحلیل عاملی است.

با توجه به یافته‌های حاصل از جدول ۳، تجزیه و تحلیل مؤلفه اصلی (PCA) بر روی همه موارد با چرخش متعامد انجام شد و برای مشخص کردن پیش فرض چندگانگی خطی و قابلیت جمع‌پذیری سؤالات، مقدار آزمون کیسر-می‌یر و اوکلین ۰/۹۱۶ به دست آمد که مشخص می‌کند حجم نمونه آماری به منظور انجام تحلیل عاملی مطلوب بوده و بیانگر کفایت لازم ماتریس واریانس کوواریانس برای انجام تحلیل عاملی است. به

جدول ۳. نتایج آزمون بارتلت و کیسر-می و اوکلین

Table 3. Results of Bartlett and Kaiser-Meyer and O'Kline Tests

مقدار	پیش فرض
۰/۹۱۶	آزمون KMO
۶۶۱۷/۱۵	آزمون کرویت بارتلت
۱۹۰	مقدار مجذور کای
۰/۰۰۱	درجه آزادی
	سطح معناداری

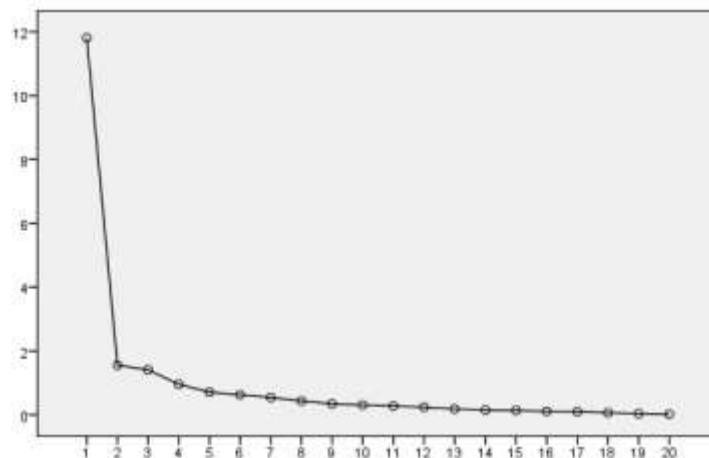
واریانس را تبیین می‌کند. درصدهای واریانس برای مؤلفه‌های رفتار مالی اسلامی ۹/۱۲، دانش مالی اسلامی ۱۴/۴۳، نگرش مالی اسلامی ۱۸/۵۳ و آگاهی مالی اسلامی ۲۲/۶۵ می‌باشد. نتایج نشان داد که بار عاملی همه سؤال‌ها در حد قابل قبولی می‌باشد.

یافته‌های تحلیل عاملی اکتشافی با استفاده از چرخش واریماکس نشان داد که ملاک استخراج مؤلفه‌ها، شیب منحنی اسکری و ارزش ویژه بالاتر از ۱ بود که بر اساس آن چهار مؤلفه اصلی شناسایی شد و لذا پرسشنامه دارای ۲۰ سؤال و چهار مؤلفه می‌باشد. با توجه به نتایج جدول ۴، سؤال‌های پرسشنامه سواد مالی اسلامی در کل ۶۴/۸ درصد از کل

جدول ۴. تحلیل مؤلفه‌ها همراه با چرخش واریماکس در مورد بار عاملی سؤالات

Table 4. Component Analysis with Varimax Rotation on the Factor Loading of the Questions

مؤلفه‌ها				سؤالات
رفتار	دانش	نگرش	آگاهی	
۰/۷۱۳				کسب درآمد سود برای من قابل قبول نیست.
۰/۷۶۵				من از معاملات مبتنی بر بهره اجتناب می‌کنم.
۰/۶۹۹				من وجوهی را با نرخ بهره پایین قرض خواهم گرفت.
۰/۶۰۱				پرداخت سود وام برای من قابل قبول نیست.
۰/۵۱۴				من روی پروژه‌های امیدوار کننده‌ای سرمایه گذاری می‌کنم که سود بالایی دارند.
۰/۸۰۳				من فقط با اتهامات استثماری با بهره بالا مخالفم.
۰/۷۳۴				هر راه حلی برای رفع نیازهای مالی من خوب است (با یا بدون بهره).
۰/۵۹۷				سرمایه گذاری در کسب و کاری که شرایط قرارداد به وضوح تعریف نشده باشد قابل قبول نیست.
۰/۶۵۸				سرمایه‌گذاری در کسب و کاری که برای مردم و محیط زیست مضر باشد قابل قبول نیست.
۰/۷۸۳				مؤسسات و ابزارهای جایگزین بدون بهره برای سرمایه‌گذاری پس‌انداز وجود دارد.
۰/۷۴۲				من میتوانم پس انداز کنم تا زمانی که مقدار مشخصی از وجوه را جمع‌آوری کنم.
۰/۸۵۴				من می‌توانم وجوه خود را بدون درگیر شدن در منافع مدیریت کنم.
۰/۶۷۸				بهره، توزیع درآمد را مختل می‌کند.
۰/۷۹۰				بهره تأثیر منفی و نامطلوبی بر اقتصاد دارد
۰/۵۷۶				برای درآمدزایی نباید وام داد.
۰/۶۸۴				مردم باید در غلبه بر مشکلات به یکدیگر کمک کنند.
۰/۷۵۷				مردم باید از نظر مالی از یکدیگر حمایت کنند.
۰/۸۰۱				هدف وام گرفتن باید برای طلبکار معلوم باشد.
۰/۶۳۴				من بدم نمی‌آید از دیگران دعوت کنم تا در تجارت من شریک شوند.
۰/۵۲۵				من تمایل دارم سرمایه گذاری کنم و در یک تجارت شریک شوم.
۲۲/۶۵	۱۸/۵۳	۱۴/۳۲	۹/۱۲	درصد واریانس
۶۴/۸				درصد واریانس تجمعی

شکل ۱. نمودار سنگریزه

Figure 1. Pebble Diagram

بر اساس نتایج جدول ۵، الگوی سواد مالی اسلامی دارای پایایی درونی قابل قبولی ($\alpha=0/899$, $\Omega=0/902$, $\theta=0/927$) می باشد. همچنین پایایی مؤلفه های رفتار ($\alpha=0/762$, $\Omega=0/823$, $\theta=0/849$) دانش ($\alpha=0/829$, $\Omega=0/844$) و آگاهی ($\alpha=0/795$, $\Omega=0/811$, $\theta=0/838$) می باشد.

نتایج بررسی پایایی پرسشنامه

جدول ۵. نتایج بررسی پایایی پرسشنامه

Table 5. Results of the Questionnaire Reliability Study

متغیر	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ	ضریب امگا مکدونالد	ضریب تتا	توصیف براون
مفهوم سواد مالی اسلامی	۲۰	۰/۸۹۹	۰/۹۰۲	۰/۹۲۷	۰/۸۵۶
رفتار مالی اسلامی	۷	۰/۸۲۹	۰/۸۴۴	۰/۷۶۲	۰/۷۷۳
دانش مالی اسلامی	۷	۰/۸۰۱	۰/۸۲۳	۰/۸۴۹	۰/۸۳۶
نگرش مالی اسلامی	۴	۰/۸۳۱	۰/۸۵۷	۰/۸۷۱	۰/۸۷۸
آگاهی مالی اسلامی	۲	۰/۷۹۵	۰/۸۱۱	۰/۸۳۸	۰/۷۹۲

پیش از انجام آزمون تحلیل عاملی تأییدی، به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده های مربوط به پرسشنامه در آزمودنی ها، بنابر پیشنهاد میرز و همکاران (۲۰۱۶) مفروضه های بهنجاری تک متغیری به کمک برآورد مقادیر چولگی و کشیدگی بررسی شدند که با توجه به نتایج جدول ۶، آماره چولگی داده ها و آماره کشیدگی داده های مربوط به چهار مؤلفه اصلی در بازه (۲ تا -۲) قرار دارند و لذا توزیع داده ها نرمال است. همچنین مقدار آزمون کلموگروف اسمیروف در سطح ۰/۰۵ معنادار نبود و لذا توزیع داده ها نرمال بوده و می توان از آزمون پارامتریک تحلیل

عاملی تأییدی استفاده نمود. از سویی دیگر هم خطی چندگانه متغیرهای پیش بین با استفاده از آماره تحمل و عامل تورم واریانس (VIF) مورد بررسی قرار گرفت و نتایج نشان داد که ارزش های تحمل به دست آمده برای متغیرها بالاتر از ۰/۱۰ است و مقدار تورم واریانس به دست آمده هم برای همه متغیرها کوچکتر از ۱۰ می باشد لذا عدم وجود هم خطی چندگانه متغیرها تأیید می شود. همچنین عدم وجود داده های پرت چند متغیره با استفاده از شاخص فاصله ماهالانوبیس بررسی شد که نتایج نشان داد داده های پرت وجود ندارد.

جدول ۶. بررسی نرمال بودن داده‌ها

Table 6. Checking the Normality of the Data

متغیر	مقدار k-s	مقدار چولگی	مقدار کشیدگی
رفتار مالی اسلامی	۰/۲۵۴	۰/۹۸۹	-۰/۲۱۱
دانش مالی اسلامی	۰/۳۰۴	۰/۸۵۷	-۰/۷۸۳
نگرش مالی اسلامی	۰/۲۹۸	۰/۳۱۲	-۰/۲۰۲
آگاهی مالی اسلامی	۰/۱۸۹	۰/۷۵۸	-۰/۱۰۳

با توجه به نتایج به دست آمده از جدول ۷، رابطه سؤال‌های (۱) تا (۷) با مؤلفه رفتار مالی اسلامی، سؤال‌های (۸ تا ۱۴) با مؤلفه دانش مالی اسلامی، سؤال‌های (۱۵ تا ۱۸) با مؤلفه نگرش مالی اسلامی و سؤال‌های (۱۹ تا ۲۰) با مؤلفه آگاهی مالی اسلامی نیز معنادار می‌باشد ($T\text{-Value} = \pm 1/96$).

جدول ۷. ارتباط بین شاخص‌ها با مؤلفه‌های پرسشنامه

Table 7. Relationship between Indicators and Questionnaire Components

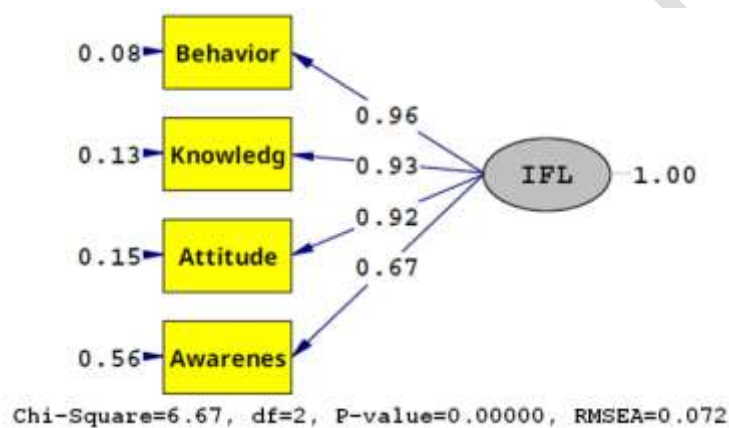
شاخص‌ها	مؤلفه‌ها	بار عاملی	واریانس خطا	ضریب تعیین	T Value	نتیجه
سؤال ۱	رفتار	۰/۹۵	۰/۲۳	۰/۹۱	۲۱/۶۴	تأیید
سؤال ۲		۰/۵۹	۰/۷۳	۰/۳۴	۱۰/۷۸	تأیید
سؤال ۳		۰/۹۹	۰/۰۶۷	۰/۹۷	۲۳/۰۹	تأیید
سؤال ۴		۰/۷۴	۰/۹۲	۰/۵۴	۱۴/۴۵	تأیید
سؤال ۵		۰/۷۹	۰/۹۰	۰/۶۲	۱۵/۹۶	تأیید
سؤال ۶		۰/۵۴	۰/۸۵	۰/۲۹	۹/۷۱	تأیید
سؤال ۷		۰/۸۱	۰/۶۴	۰/۶۵	۱۶/۵۴	تأیید
سؤال ۸	دانش	۰/۶۸	۰/۹۹	۰/۴۶	۱۲/۹۱	تأیید
سؤال ۹		۰/۵۷	۱/۰۲	۰/۳۳	۱۰/۵۱	تأیید
سؤال ۱۰		۰/۶۷	۰/۷۹	۰/۴۵	۱۲/۸	تأیید
سؤال ۱۱		۰/۶۴	۰/۸۹	۰/۴۱	۱۱/۹۴	تأیید
سؤال ۱۲		۰/۷۹	۰/۶۹	۰/۶۳	۱۶/۰۵	تأیید
سؤال ۱۳		۰/۹۰	۰/۴۲	۰/۸۲	۱۹/۶۹	تأیید
سؤال ۱۴		۰/۹۰	۰/۴۲	۰/۸۱	۱۹/۶۱	تأیید
سؤال ۱۵	نگرش	۰/۵۲	۱/۳۳	۰/۲۷	۹/۴۲	تأیید
سؤال ۱۶		۰/۹۰	۰/۴۳	۰/۸۱	۱۹/۶۶	تأیید
سؤال ۱۷		۰/۵۴	۰/۷۸	۰/۲۹	۹/۹۲	تأیید
سؤال ۱۸	آگاهی	۰/۹۶	۰/۱۶	۰/۹۳	۲۲/۰۶	تأیید
سؤال ۱۹		۰/۸۱	۰/۵۵	۰/۶۵	۱۳/۱۷	تأیید
سؤال ۲۰		۰/۶۶	۰/۶۸	۰/۴۴	۱۰/۹۶	تأیید

بر اساس میزان رابطه و سطح معناداری، مؤلفه‌های چهارگانه با مشخص می‌شود که تمامی رابطه‌ها دال بر رابطه بین هر مؤلفه با مفهوم سواد مالی اسلامی قید شده در جدول ۸ و شکل ۲ و ۳ با مفهوم سواد مالی اسلامی مورد تأیید است.

جدول ۸. رابطه بین مؤلفه‌ها با مفهوم سواد مالی اسلامی

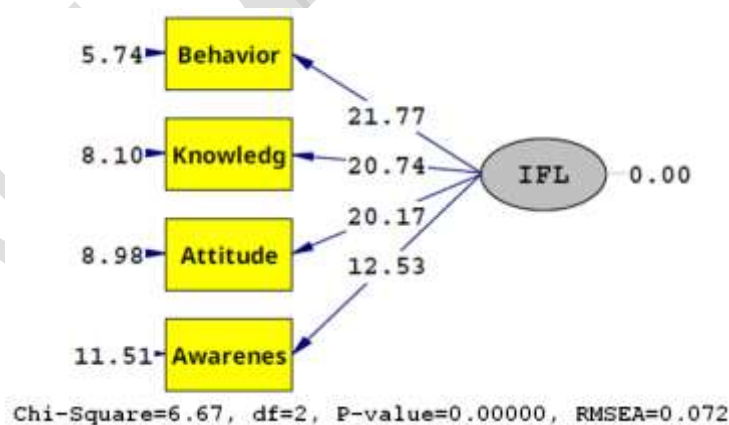
Table 8. Relationship between Components and the Concept of Islamic Financial Literacy

نتیجه	T-Value	ضریب تعیین	واریانس خطا	بار عاملی	مفهوم	مؤلفه‌ها
تأیید	۲۱/۷۷	۰/۹۲	۰/۱۰	۰/۹۶	سواد مالی	رفتار
تأیید	۲۰/۷۴	۰/۸۷	۰/۱۵	۰/۹۳	اسلامی	دانش
تأیید	۲۰/۱۷	۰/۸۵	۰/۱۹	۰/۹۲		نگرش
تأیید	۱۲/۵۳	۰/۴۴	۰/۶۰	۰/۶۷		آگاهی

شکل ۲. مدل ساختاری پرسشنامه در حالت استاندارد

Figure 2. Structural Model of the Questionnaire in Standard form

شکل ۳. مدل ساختاری پرسشنامه در حالت معناداری

Figure 3. Structural Model of the Questionnaire in Meaningful Mode

با توجه به نتایج جدول ۹، نسبت X^2 به df برابر با ۳/۳۳ و ریشه میانگین مجذور خطای تقریبی (RMSEA) که برابر با ۰/۰۷۲ می‌باشد، لذا الگوی ساختاری پرسشنامه از برازش لازم برخوردار می‌باشد. همچنین شاخص‌های $NFI=0/97$

می‌توان اذعان داشت که مدل سواد مالی اسلامی از لحاظ شاخص‌های برازش مناسب می‌باشد و همه چهار مؤلفه مطرح شده می‌توانند در الگوی ساختاری پرسشنامه مجتمع گردند.

AGFI=۰/۹۱، GFI=۰/۹۵، CFI=۰/۹۸ و IFI=۰/۹۸
برازش مدل ساختاری پرسشنامه را تأیید کردند. بنابراین در مجموع هر ۷ شاخص ذکر شده برازش مدل را تأیید کرده و

جدول ۹. نتیجه شاخص‌های آزمون خوبی (نیکویی) برازش

Table 9. Results of Qoodness-of-Fit Test Indices

متغیر	df	RMSEA	NFI	CFI	GFI	AGFI	IFI
سواد مالی اسلامی	۳/۳۳	۰/۰۷۲	۰/۹۷	۰/۹۸	۰/۹۵	۰/۹۱	۰/۹۸
نتیجه	تأیید	تأیید	تأیید	تأیید	تأیید	تأیید	تأیید

با توجه به نتایج جدول ۱۰ میانگین واریانس استخراجی برای هر چهار مؤلفه بالاتر از ۰/۵ می‌باشد در نتیجه روایی همگرا سازه‌ها مورد تأیید است. همچنین با توجه به مقادیر پایایی ترکیبی (ضریب دیلون - گلدشتاین) برای هر یک از سازه‌ها در حد قابل قبول بوده در نتیجه پایایی مدل تأیید می‌گردد.

با توجه به نتایج جدول ۱۰ میانگین واریانس استخراجی برای هر چهار مؤلفه بالاتر از ۰/۵ می‌باشد در نتیجه روایی همگرا سازه‌ها مورد تأیید است. همچنین با توجه به مقادیر پایایی

جدول ۱۰. مقادیر واریانس استخراجی سازه‌ها و پایایی ترکیبی

Table 10. Variance Extracted Values of the Constructs and Composite Reliability

متغیر	واریانس مستخرج از سازه	پایایی ترکیبی
رفتار مالی اسلامی	۰/۶۲۱	۰/۹۱۶
دانش مالی اسلامی	۰/۵۵۵	۰/۹۰۵
نگرش مالی اسلامی	۰/۵۷۳	۰/۸۳۳
آگاهی مالی اسلامی	۰/۵۱۴	۰/۷۰۳

با توجه به نتایج جدول ۱۱، مقادیری که در قطر اصلی قرار گرفتند (جذر واریانس مستخرج از هر سازه) از مقادیر پایین قطر اصلی و سمت راست قطر اصلی (رابطه هر سازه با سازه دیگر) بیشتر می‌باشد و این مطلب بیانگر آن است که مدل از روایی واکرای مطلوبی برخوردار می‌باشد.

با توجه به نتایج جدول ۱۱، مقادیری که در قطر اصلی قرار گرفتند (جذر واریانس مستخرج از هر سازه) از مقادیر پایین قطر اصلی و سمت راست قطر اصلی (رابطه هر سازه با سازه دیگر)

جدول ۱۱. نتایج روایی واگرا به روش فورنل و لانکر

Table 11. Divergent Validity Results Using the Fornell and Lanker Method

مؤلفه‌ها	رفتار مالی اسلامی	دانش مالی اسلامی	نگرش مالی اسلامی	آگاهی مالی اسلامی
رفتار مالی اسلامی	۰/۸۳۳			
دانش مالی اسلامی	۰/۷۱۰	۰/۸۱۱		
نگرش مالی اسلامی	۰/۷۰۱	۰/۷۰۳	۰/۷۲۳	
آگاهی مالی اسلامی	۶۸۱	۰/۶۶۵	۰/۶۵۶	۰/۷۰۷

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به دست آمده از بررسی روایی صوری و محتوایی پرسشنامه سواد مالی اسلامی مقادیر شاخص CVR بالاتر از ۰/۴۹ و مقادیر شاخص CVI بالاتر از ۰/۷۹ می‌باشد. لذا چنین نتیجه‌گیری می‌شود که با توجه به ضرایب توافق به

با توجه به نتایج به دست آمده از بررسی روایی صوری و محتوایی پرسشنامه سواد مالی اسلامی مقادیر شاخص CVR

دست آمده روایی محتوایی تمامی سؤال‌ها مورد تأیید بوده و عناصر مورد سنجش به طور ظاهری و محتوایی توانایی اندازه‌گیری مفهوم پژوهش را دارند. نتایج حاصل از این پژوهش با استفاده تحلیل ضریب آلفای کرونباخ، ضریب امگا مک دونالد و ضریب تتا نشان داد که پایایی پرسشنامه سواد مالی اسلامی $(\alpha=0/899, \Omega=0/902, \Theta=0/927)$ به دست آمد که با نتایج پژوهش دینیک و همکاران (۲۰۲۱) و ساپوترا و همکاران (۲۰۲۱) همخوانی دارد. از طرفی پایایی مؤلفه‌های رفتار مالی اسلامی، دانش مالی اسلامی، نگرش مالی اسلامی و آگاهی مالی اسلامی در حد قابل قبول می‌باشد به طوریکه که مؤلفه نگرش مالی اسلامی دارای بالاترین مقادیر پایایی می‌باشد. در این راستا فیرداسی و کاسری (۲۰۲۲) در پژوهشی بر روی ۲۲۰ تن از دانشجویان دانشگاه در اندونزی پایایی مؤلفه‌های نگرش را ۰/۵۷ و رفتار را ۰/۷۵ اعلان نمودند. همچنین موجباتون و همکاران (۲۰۲۳) پژوهشی در حوزه سواد مالی گردشگری اسلامی پایایی مؤلفه‌های آگاهی و دانش را به ترتیب ۰/۹۲۶ و ۰/۹۱۹ گزارش دادند. هایلر و همکاران (۲۰۱۴) بیان می‌دارند چنانچه قابلیت اطمینان مؤلفه‌ها بالای ۰/۷۰ باشد پایایی آنها مورد تأیید است. بدین ترتیب نتیجه‌گیری می‌شود که هماهنگی درونی کل پرسشنامه سواد مالی اسلامی و همه چهار مؤلفه بالاتر از حد نصاب (۰/۷۰) و در سطح مطلوبی است، لذا میزان خطای اندازه‌گیری در کمترین حد می‌باشد. راویندر و ساراسواتی^۱ (۲۰۲۰) اذعان دارد که ضریب امگا مک دونالد قدرت ارتباط بین سؤالات پرسشنامه را مد نظر قرار می‌دهد و با توجه به نتایج به دست آمده مشخص می‌شود که بین تمامی ۲۰ سؤال پرسشنامه سواد مالی اسلامی همبستگی معناداری نیز وجود دارد. در واقع همسانی درونی نشانگر میزان همبستگی بین یک سازه و شاخص‌های مربوط به آن است. مقدار بالای واریانس تبیین شده بین سازه و شاخص‌هایش در مقابل خطای اندازه‌گیری مربوط به هر شاخص، همسانی درونی بالا را نتیجه می‌دهد. این نتایج بیانگر آن است که پرسشنامه سواد مالی اسلامی ابزار معتبری است که به پژوهشگران علاقه‌مند به مدیریت، در ارزشیابی میزان عملکرد کارکنان سازمان‌ها در حوزه سواد مالی کمک خواهد کرد.

گزارش اطلاعات مربوط به پایایی مؤلفه‌ها بر روی نمونه مورد بررسی یک نیاز اساسی در تحقیقات با داده‌های چند سطحی می‌باشد که در این راستا لای^۲ (۲۰۲۱) اذعان دارد که پایایی ترکیبی می‌تواند ضریب اطمینان بسیار دقیقی را ارائه داده و

منبع اصلی بروز خطا یعنی خطای نمونه‌گیری میانگین خوشه‌ای را حذف می‌کند. نتایج حاصل از پایایی ترکیبی (ضریب دیلون - گلدشتاین) نشان داد که مقدار آن برای مؤلفه‌های رفتار $(CR=0/916)$ ، دانش $(CR=0/905)$ ، نگرش $(CR=0/833)$ و آگاهی $(CR=0/703)$ در حد قابل قبول می‌باشد در نتیجه پایایی مدل و یکی از معیارهای روایی همگرا قابل قبول است که با نتایج پژوهش دینیک و همکاران (۲۰۲۱) همخوانی دارد. لذا با توجه به اینکه در پایایی ترکیبی، پایایی سازه‌ها نه به صورت مطلق بلکه با توجه به همبستگی سازه-هایشان با یکدیگر محاسبه می‌شود بنابراین پایداری درونی مدل اندازه‌گیری مورد تأیید قرار گرفت. معیار پایایی ترکیبی در مدل معادلات ساختاری معیار بهتری از ضریب آلفای کرونباخ به شمار می‌رود؛ زیرا در محاسبه آلفای کرونباخ در مورد هر سازه، تمامی شاخص‌ها با اهمیت مساوی در محاسبات وارد می‌شوند و این امر بستگی به هماهنگی کارکرد آزمودنی از یک سؤال به سؤال دیگر داشته و محاسبه آن مبتنی بر انحراف استاندارد سؤالات می‌باشد، در حالیکه برای محاسبه پایایی درونی، شاخص‌ها با بار عاملی بیشتر، اهمیت زیاده‌تری دارند و این موضوع سبب می‌شود که مقادیر پایایی ترکیبی سازه‌ها معیار دقیق‌تری نسبت به آلفای کرونباخ آنها باشد.

نتایج به دست آمده از بررسی روایی همگرا نشان داد که واریانس مستخرج از سازه‌ها برای مؤلفه‌های رفتار $(AVE=0/621)$ ، دانش $(AVE=0/555)$ ، نگرش $(AVE=0/573)$ و آگاهی $(AVE=0/514)$ می‌باشد لذا با توجه به اینکه میانگین واریانس استخراجی برای تمامی سازه‌ها بالاتر از ۰/۵ می‌باشد چنین نتیجه‌گیری می‌شود که روایی همگرا سازه‌ها مورد تأیید است و به طور متوسط، هر سازه می‌تواند بیش از نیمی از واریانس آیتم‌های اندازه‌گیری خود را توضیح دهد. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده، تخمین‌های واریانس استخراج‌شده از سازه‌ها بیشتر از برآورد همبستگی مجذور آنها می‌باشد لذا چنین نتیجه‌گیری می‌شود که روایی واگرایی مدل نیز در حد قابل قبول می‌باشد. بنابراین می‌توان انتظار داشت که پرسشنامه سواد مالی اسلامی در شرایط یکسان، نتایج یکسانی را ارائه دهد. بر طبق گفته کوپور و همکاران^۳ (۲۰۲۳) برای ساختارهای عاملی که قبلاً تعریف شده‌اند، تحلیل عاملی تأییدی روشی برای تأیید این عوامل از طریق استفاده از تحلیل برازش مدل است. نتایج حاکی از آن بود که در خصوص روایی سازه پرسشنامه و قدرت پیشگویی

1. Ravinder & Saraswathi
2. Lai

3. Cooper et al

شاخص‌ها تعیین می‌کنند که این مدل ارائه شده در مقایسه با سایر مدل‌های ممکن، از لحاظ تبیین مجموعه‌ای از داده‌های مشاهده شده تا چه اندازه خوب عمل می‌نمایند. بر طبق گفته کارمن و همکاران^۵ (۲۰۲۲) شاخص‌های برازش بر اساس تعداد متغیرهای مدل‌سازی شده و میزان همبستگی مشاهده شده با مد نظر قرار دادن تأثیر متقابل متغیرها با حجم نمونه، ارزشیابی جامع و کاملی از برازندگی الگوهای ساختاری ارائه می‌دهند. این نتیجه اثبات می‌کند که الگوی معادلات ساختاری ارائه شده با استفاده از نرم افزار لیزرل در این تحقیق، الگوی ساختاری مطلوبی بوده و برازنده داده‌های حاصل از این پرسشنامه می‌باشد. لذا داده‌های تجربی حاصل از پژوهش‌های گذشته بر اساس پارامترهای و عوامل مختلفی که در این پژوهش دخالت داشته‌اند را می‌توان به خوبی تبیین و یا توجیح کرد.

بنا بر پیشنهاد هابر و همکاران (۲۰۱۷) در ادامه تحلیل عاملی تأییدی می‌بایست ارتباط بین سازه‌ها با مفهوم اصلی مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین در بررسی رابطه مؤلفه‌ها با مفهوم سواد مالی اسلامی مشخص شد که رابطه مؤلفه‌های رفتار، دانش، نگرش و آگاهی با مفهوم سواد مالی اسلامی دارای رابطه معناداری بودند. بنابراین هر چهار مؤلفه توانسته‌اند پیشگوی خوبی برای مفهوم پرسشنامه باشند. در نتیجه اعتبار درونی و بیرونی مدل ارائه شده مورد تأیید قرار می‌گیرد. در نهایت بر اساس یافته‌های به دست آمده، پرسشنامه سواد مالی اسلامی مقیاسی قابل اطمینان و معتبری است که می‌توان برای ارزشیابی عملکرد مالی کارکنان سازمان‌ها در حوزه سواد مالی اسلامی استفاده نمود و نتایج پایا و باثباتی هم به دست آورد. بر این اساس الگوی سواد مالی اسلامی می‌تواند دستورالعمل‌های دقیقی را در مورد نحوه پیاده‌سازی یک سیستم مالی موثر، کارآمد و منطبق با شریعت به کارکنان سازمان‌ها ارائه دهد. همچنین پیشنهاد می‌شود با استفاده از نتایج این پژوهش توجه به رفتار، دانش، نگرش و آگاهی مالی کارکنان از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی ضمن خدمت، جهت بالا بردن آگاهی بیشتر کارکنان با مقوله سواد مالی اسلامی و فراهم سازی شرایط به کارگیری دانسته‌ها باعث یادگیری و عملکرد بهتر کارکنان و جامعه فراهم شود. از طرفی فعالیت‌هایی هدفمند از سوی نهادهای رسانه‌ای در جهت افزایش سواد مالی اسلامی انجام پذیرد. همچنین یکی از نکته‌های ضروری در خصوص ارتقاء عوامل سواد مالی اسلامی برگزاری جشنواره‌ها و همایش‌های مرتبط است که پیشنهاد می‌

شؤالات، بر اساس مقادیر سطح معناداری و همبستور میزان رابطه‌ها تمامی شؤالات به خوبی توانستند پیشگوی معناداری برای مؤلفه‌های چهارگانه باشند. بنابراین تمامی شؤالات موجب تأیید ساختار نظری پرسشنامه سواد مالی اسلامی می‌شوند که با نتایج پژوهش دینک و همکاران (۲۰۲۱) همخوانی دارد. لذا با مقادیر سطح معناداری مشخص شده برای شؤالات، اعتبار بیرونی و مقادیر برآورد "رابطه" اعتبار درونی شؤالات مورد تأیید قرار می‌گیرد. در این راستا بر طبق گفته ویلیام و همکاران^۱ (۲۰۱۶) در تحلیل عاملی تأییدی، الگوهای نظری خاصی با هم مقایسه می‌شوند و در واقع یک روش مفید و سودمند برای بازنگری ابزارهای مناسب جهت انجام پژوهش‌ها است.

پس از تخمین یک الگوی خطی، پرسشی به وجود می‌آید که خط رگرسیونی تخمین زده شده تا چه حدی با مشاهدات واقعی در تطابق است؟ از آنجا که الگوی کامل معادلات ساختاری متشکل از دو متغیر مکنون^۲ و آشکار^۳ می‌باشد، بنابراین پارامترهای این الگو می‌بایست از طریق پیوند بین واریانس‌ها و کوواریانس‌های سازه‌های مشاهده شده برآورد شده و مناسبت و کفایت روان‌سنجی اندازه‌ها در تحلیل مورد آزمون قرار گیرد که بدین منظور یافته‌های آزمون خوبی برازش برای پرسشنامه سواد مالی اسلامی در تحلیل عاملی تأییدی حاکی از آن بود که هفت شاخص نسبت X^2 به df برابر با ۳/۳۳ و ریشه میانگین مجذور خطای تقریبی (RMSEA) برابر با ۰/۰۷۲ مورد تأیید می‌باشد. گارنیر و جورگنسن^۴ (۲۰۲۰) اذعان دارد که برازش دقیق یک مدل معادلات ساختاری با آزمون نسبت کای دو به درجه آزادی و حداقل یک شاخص برازش تقریبی ارزیابی می‌شود. همچنین شاخص برازندگی نرم شده $NFI=0/97$ ، شاخص برازندگی برای ارزیابی مقدار نسبی واریانس و کوواریانس $GFI=0/98$ ، شاخص برازندگی تطبیقی $CFI=0/95$ ، شاخص برازندگی تعدیل یافته $AGFI=0/91$ و شاخص برازندگی فزاینده $IFI=0/98$ برازش مدل را تأیید کردند که با نتایج پژوهش دینک و همکاران (۲۰۲۱) همخوانی دارد. به عنوان نتیجه کلی، مدل سواد مالی اسلامی در کارکنان ادارات ورزش و جوانان خراسان رضوی از لحاظ شاخص‌های برازش مناسب می‌باشد و لذا تمامی مؤلفه‌های مطرح شده می‌توانند در مدل ساختاری پرسشنامه مورد استفاده قرار گیرند. این

1. William et al
1. Latent
2. Manifest
3. Garnier & Jorgensen

شود سازمان‌های مربوطه با برگزاری موارد یاد شده اهمیت
سود مالی اسلامی و راهکارهای توسعه آن را به شکل علمی و
کاربردی پایه‌ریزی نمایند.

References

- Alfarisi, M. F., Agestayani, A., & Delfiani, S. (2020). The impact of Islamic economics and finance courses on Islamic financial literacy. *Iqtishadia*, 13(2), 197-215. <https://doi.org/10.21043/iqtishadia.v13i2.7757>
- Aydin, A. E., & Akben Selcuk, E. (2019). An investigation of financial literacy, money ethics and time preferences among college students: A structural equation model. *International Journal of Bank Marketing*, 37(3), 880-900. <https://doi.org/10.1108/IJBM-05-2018-0120>
- Bhatti, M. (2020). Managing Shariah non-compliance risk via Islamic dispute resolution. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(1), 2. <https://doi.org/10.3390/jrfm13010002>
- Carmen, X., Alberto, M. O., Dexin, S., & Javier, R. (2022). Assessing Cutoff Values of SEM Fit Indices: Advantages of the Unbiased SRMR Index and Its Cutoff Criterion Based on Communality. *Structural Equation Modeling. A Multidisciplinary Journal*, 18, 368-380. <https://doi.org/10.1080/10705511.2021.1992596>
- Cooper, C., Frey, B., Long, H., & Day, C. A. (2023). Confirmatory Factor Analysis of the 'Return to Duty Readiness Questionnaire. *Healthcare*, 11, 41. <https://doi.org/10.3390/healthcare11010041>
- Daradkah, D., Aldaher, A., & Shinaq, H. (2020). Islamic financial literacy: Evidence from Jordan. *Transition Studies Review*, 27(2), 131-14. <https://doi.org/10.14665/1614-4007-27-2-009>
- Dinc, Y., Çetin, M., & Jahangir, R. (2023). Revisiting the concept of Islamic financial literacy in a boundaryless context: cross-country comparison of Islamic financial literacy. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 14(8), 1364-1382. <https://doi.org/10.1108/JIABR-02-2022-0043>
- Dinc, Y., Çetin, M., Bulut, M., & Jahangir, R. (2021). Islamic financial literacy scale: an amendment in the sphere of contemporary financial literacy. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 13(2), 251-263. <https://doi.org/10.1108/IJIF-07-2020-0156>
- Firdausi, M. R. A., & Kasri, R. A. (2022). Islamic Financial Literacy Amongst Muslim Students in Indonesia: A Multidimensional Approach. *AL-MUZARA'AH*, 77-94. <https://doi.org/10.29244/jam.specialissue2022.77-94>
- Garnier-Villarreal, M., & Jorgensen, T. D. (2020). Adapting fit indices for Bayesian structural equation modeling: Comparison to maximum likelihood. *Psychological Methods*, 25(1), 46. <https://psycnet.apa.org/buy/2019-31855-001>
- Hair, J. F., Henseler, J., Dijkstra, T. K., & Sarstedt, M. (2014). Common beliefs and reality about partial least squares: Comments on Rönkkö and Evermann. *Organizational Research Methods. Journal of the Academy of Marketing Science*, 17(2), 182-209. <https://DOI:10.1177/1094428114526928>
- Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., Sarstedt, M., & Thiele, K. O. (2017). Mirror, mirror on the wall: A comparative evaluation of composite-based structural equation modeling methods. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 45(5), 616-632. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11747-017-0517-x>
- Hayes, A.F., & Coutts, J.J. (2020). Use omega rather than Cronbach's alpha for estimating reliability. *But Communication Methods and Measures*, 14(1), 1-24. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19312458.2020.1718629>
- Hidajat, T., & Hamdani, M. (2017). Measuring Islamic financial literacy. *Advanced Science Letters*, 23(8), 7173-7176. <https://doi.org/10.1166/asl.2017.9321>
- Kevser, M., & Doğan, M. (2021). Islamic financial literacy and its determinants: A field study on Turkey. *Journal Transition Studies Review*, 28(1), 91-120. <https://doi.org/10.14665/1614-4007-28-1-008>
- Khasanah, M., Aminullah, R., & Setianingsih, D. (2022). Determinants of Islamic Financial Literacy Index: Comparison Based on Ethnographic Studies in Yogyakarta,

- Indonesia. *Afkaruna: Indonesian Interdisciplinary Journal of Islamic Studies*, 18(1), 185-206. <https://doi.org/10.18196/afkaruna.v18i1.12584>
- Kooli, C., Shanikat, M., & Kanakriyah, R. (2022). Towards a new model of productive Islamic financial mechanisms. *International Journal of Business Performance Management*, 23(1-2), 17-33. <https://doi.org/10.1504/IJBPM.2022.119551>
- Lai, M. H. C. (2021). Composite reliability of multilevel data: It's about observed scores and construct meanings. *Psychological Methods*, 26(1), 90-102. <https://psycnet.apa.org/fulltext/2020-51891-001.html>
- Md. Sapir Md. Shafik, A. S., & Wan Ahmad, W. M. (2020). Financial literacy among Malaysian Muslim undergraduates. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(8), 1515-1529. <https://doi.org/10.1108/JIABR-10-2017-0149>
- Mujiatun, S., Trianto, B., Cahyono, E. F., & Rahmayati. (2023). The Impact of Marketing Communication and Islamic Financial Literacy on Islamic Financial Inclusion and MSMEs Performance: Evidence from Halal Tourism in Indonesia. *Sustainability*, 15(13), 68-98. <https://doi.org/10.3390/su15139868>
- Nawi, F. A. M., Daud, W. M. N. W., Ghazali, P. L., Yazid, A. S., & Shamsuddin, Z. (2018). Islamic financial literacy: a conceptualization and proposed measurement. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(12), 629-641. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v8-i12/5061>
- Natalina, S. A., & Zunaidi, A. (2023). Pandemic Impact on Islamic Financial Literacy: A Study in Bojonegoro Regency. *Al Iqtishod: Jurnal Pemikiran dan Penelitian Ekonomi Islam*, 11(2), 19-38. <http://jurnal.istaz.ac.id/index.php/AlIqtishod/article/view/556>
- Pitoyo, B. S., & Handayani, M. (2023). The Effect of Financial Literacy, Profit Sharing and Social Influence on Saving Interests: Case of Non-Muslim Customers at Islamic Bank in Bekasi. *East Asian Journal of Multidisciplinary Research*, 2(1), 263-270. <http://dx.doi.org/10.55927/eajmr.v2i1.2594>
- Rahim, S., Rashid, R., & Hamed, A. B. (2016). Islamic financial literacy and its determinants among university student: An exploratory factor analysis. *International Journal of Economics and Financial Issue*, 6, 32-35. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijefi/issue/32000/353022>
- Rahman, M. M. (2018). Education, teaching methods and techniques in the early years of Islam during the era of prophet Muhammad (SAW). *IJRDO-Journal of Business Management*, 4(2), 1-22. <https://www.ijrdo.org/index.php/er/article/view/1876>
- Ravinder, E. B., & Saraswathi, A.B. (2020). Literature Review Of Cronbachalphacoefficient (A) And Mcdonald's Omega Coefficient (Ω). *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*. 7(6), 2943-2949. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.35489.53603>
- Risman, A. (2024). The Behavioral Islamic Finance: Conceptual Framework and Literature Review. *Indonesian Interdisciplinary Journal of Sharia Economics (IIJSE)*, 7(2), 3216-3230. <https://doi.org/10.31538/ijse.v7i2.5071>
- Saputra, A. D., & Rahmatia, A. (2021). Islamic financial literacy index of students: Bridging SDGs of Islamic finance. *Economics and Finance in Indonesia*, 67(1), 34-50. <http://dx.doi.org/10.47291/efi.v67i1.730>
- Sardiana, A. (2016). The Impact of Literacy to Shariah Financial Service Preferences. *Etikonomi*, 15 (1), 43-62. <http://dx.doi.org/10.15408/etk.v15i1.3115>
- Setiawati, R., Nidar, S. R., Anwar, M., & Masyita, D. (2018). Islamic financial literacy: Construct process and validity. *Academy of Strategic Management Journal*, 17(4), 1-12. <https://www.researchgate.net/publication/327830090>
- Suwarni, A. A., Sharfina, A. G., & Anggraeni, A. (2022). Portrait of MSMEs 'Islamic Financial Literacy and The Impact on Business Development. *Afkaruna: Indonesian Interdisciplinary Journal of Islamic Studies*, 18(1), 207-233. <https://doi.org/10.18196/afkaruna.v18i1.12991>
- William, Y. M., Barbara, B. M., & Sean, P. M. (2016). Corrigendum to initial development and validity evidence for the processes of change in psychological skills training questionnaire. *Psychology of sport and exercise*, 27, 253. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.psychsport.2016.05.004>

- Xu, L., & Zia, B. (2012). Financial literacy around the world: an overview of the evidence with practical suggestions for the way forward. *World Bank Policy Research Working Paper*, (6107). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2094887
- Yusfiarto, R., Nugraha, S. S., Mutmainah, L. L., Berakon, I., Sunarsih, S., & Nurdany, A. (2023). Examining Islamic capital market adoption from a socio-psychological perspective and Islamic financial literacy. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 14(4), 574-594. <https://doi.org/10.1108/JIABR-02-2022-0037>

آماده به انتشار